

**CHERNISS L. JOSHUA. A MIND AND ITS TIME: THE DEVELOPMENT OF
ISAIAH BERLIN'S POLITICAL THOUGHT. – L.: OXFORD UNIVERSITY PRESS,
2013. – 288 p. / ЧЕРНІС Л. ДЖОШУА. ГЕНІЙ ТА ЙОГО ЧАС: РОЗВИТОК
ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ ІСАЇ БЕРЛІНА. – ЛОНДОН: ОКСФОРД ЮНІВЕРСІТІ
ПРЕСС, 2013. – 288 с.**

Джошуа Черніс, доктор філософії з історії Оксфордського університету та співробітник Гарвардського університету, в коло наукових пошуків якого входить історія політичної думки та політичної аргументації, особливо ХХ ст., особливо в царині розмірковувань про політичну етику в еволюції ліберальної і радикальної думки. Тому не дивно, що до уваги професора потрапили невідомі широкому читачеві розробки британського філософа та політолога Ісаї Берліна. Цей британській дослідник з єврейським корінням отримав досвід проживання в Росії, але після більшовицького перевороту в Росії емігрував до Великобританії. Свої теорії Ісаї Берлін розробляв, будучи викладачем Оксфордського університету, в якому він пропрацював більше 20 років. Коло праць І. Берліна, незважаючи на самобутність його ідей, тривалий час не виходило за вузькі межі академічної британської науки, але Дж. Черніса зацікавила спадщина британського дослідника, який мав досить нетривіальні погляди на політичну етику та теорію лібералізму.

В дослідженні «Геній та його час: розвиток політичної думки Ісаї Берліна» на основі широкого кола джерел, опублікованих невеличкими тиражами робіт, листування з колегами Дж. Черніс надає оцінку та систематизує напрацювання Ісаї Берліна, які так складно піддаються систематизації, адже ідеї І. Берліна мають відношення як до консерватизму, радикалізму та романтизму. Романтичний радикалізм проявляється у волюнтаризмі, понятті «необмеженої свободи» і «волі» та схильності до індивідуалізму. Для лівих концепція Берліна неприйнятна за допущення, згідно якого свобода суб'єкта «випереджає» його соціальну «природу». Втім І. Берлін не є «нерозсудливим фанатиком-прибічником» ідеї абсолютної свободи, скоріше він обґрунтовує метафізичні та етичні якості, необхідні, для кореляції «негативної свободи», втім британець не надає жодних ідей щодо інституціонального устрою такого суспільства, і саме цей аспект на думку Дж. Черніса, є одним з найбільших упущень І. Берліна, адже останній проектує якусь нездійсненну політичну «утопію».

Основною ідеєю І. Берліна є проблема свободи та ідеї, проблема плюралізму та проблема вибору. Згідно ідеї Берліна людські цінності та ідеї безкінечні, кожна з них має свій об'єктивний статус, але водночас всі ідеї виступають лімітом одна одної – тобто вони несумісні та несумірні одна з одною, звідсіля виникає конфлікт цінностей, адже не існує нейтральної інстанції, що дозволяє здійснити їх примирення, або системи, здатної включити їх в якості позитивних елементів. Відсутній універсальний стандарт, що дозволяє розробити загальнолюдську ієрархію цінностей. Традиційні ліберальні цінності (свобода, справедливість і рівність) неможливо гармонізувати в межах єдиної системи принципів. Цю частину вчення Берліна назвали «плюралізмом цінностей (value-pluralism)».

Граничні цілі приречені на перманентну міжусобицю, людина в широкому розумінні змушена здійснювати драматичний вибір між конфліктуєчими цілями і конфліктуєчими елементами єдиної мети. Таким чином, аргумент плюралізму передбачає специфічну концепцію людської діяльності як радикальної невизначеності, що впливає з торжества самовизначення за рахунок вибрати пов'язаної з ним втрати. Плюралістичний лібералізм являє собою альтернативу всім теоріям, імплікації яких відсилають до ідеї досконалого людської істоти і досконалого людського суспільства, в

якому об'єктивні цінності гармонізовані і узгоджені. Цю частину вчення І. Берліна назвали «агональним лібералізмом», який стверджує принципову несумісність і несумірність цінностей.

Як стверджує Черніс політична поміркованість Берліна стояв в різкому контрасті з багатьох політичних догм 20-го століття. Він кинув теоретичний виклик до тих, хто вірив в ідеї загальнолюдських цінностей та, у необхідність запровадження політичної та ідеологічної відповідності за їх дотримання/недотримання.

Дж. Черніс нагадує нам, що Берлін поділяє певні ідеологічні абстракції, згідно яких справжній центр суспільства – це людина, але в не колектив (можливо ці позиції автор підтримує внаслідок того, що бачив встановлення більшовицького режиму в Росії), він стверджував в приватному листування, що жива людина не повинна приносити себе в жертву «великим ідеям», якими б привабливими вони здавалися в теорії. Берлін вважав, що «людське життя та між людські відносини дуже складні для стандартних формул і акуратні рішень, і намагається адаптувати людей і вписати їх в раціональній схемі, задумані з точки зору теоретичної ідеалу, [...] завжди призводить врешті-решт до страшної каліцтва людських істот, до політичної вівісекції на все зростаючою шкалою».

Доктрина політичної етичності, розроблена І. Берліном, безумовно, є важко досяжним абстрактним ідеалом на думку Дж. Черніса, але ідея цього вузького спеціаліста в сучасному світі так чи інакше користуються великим попитом, особливо в часи гострих політичних криз. Як казав І. Берлін: «У часи кризи [...] люди, коли битва стає занадто запеклою, як правило, схильні або вберегти свої вуха від цього страшного шуму, або намагатися вкласти перемир'я, врятувати життя, запобігти хаосу».

К.А. Трима

We can find numerous approaches to the theory of liberalism, democracy and its values in the political theory and political history. But J. Cherniss has explored a new genius approach, created by not very famous British philosopher Isaiah Berlin. The theory has rather unaccustomed name «agonical liberlism» and it 's dedicated to the problem of choice, cross-values as well as about impossibility to provide justice, pluralism and freedom within the human society simultaneously.

The monograph presents the most detailed account to date of the genesis and development of Isaiah Berlin's political views. Drawing on both little-known published material and archival sources, it locates Berlin's including political positions in the context of the events and trends of interwar and post-war intellectual and political life. Special emphasis is laid upon the roots of Berlin's later pluralism in philosophical and cultural debates of the interwar period, his concern with the relationship between ethics and political conduct, and his evolving account of liberty.

Berlin's distinctive liberalism is shown to have been shaped by his response to the cultural politics of interwar period, and the political and ethical dilemmas of the early Cold War. He tried to describe what he had called «ethical realism». As Cherniss shows, Berlin's political moderation stood in sharp contrast to many of the 20th century's political dogmas. He challenged the agendas of those who believed not only in a perfect «omelet», «but also in the need to impose political and ideological conformity upon others». The belief that there must be a set of universally valid answers, Berlin argued, is conceptually incoherent. His study of Vico and Herder, of the German Romantics and the Russian writers, led him to realize that values are not always compatible with each other, that there will always be a conflict between what people consider the «true» answers to their social, political, and moral questions. The great movements of the past three centuries were not mere historical

accidents, he thought, but the outcome of a certain set of ideas about justice, equality, and freedom. These ideas were not born in the void but in people's minds as personal visions of what a good society should be. He was also skeptical and reserved in political matters, even though at times he enjoyed making political points under the guise of historical scholarship.

At the same time, Berlin's attitude toward what he called «positive liberty» emerges as far more complicated and ambivalent than is often realized. Joshua L. Cherniss reveals the multiplicity of Berlin's influences and interlocutors, the shifts in his thinking. In shedding new light on Berlin's thought, and offering a better understanding of his place in the development of liberal thought in the twentieth century, the freshness of his contribution to the theory of liberalism.

Berlin saw a particular danger in those doctrines that defended historical inevitability and used the alleged laws of history as an alibi for justifying the pursuit of power for power's sake. He reaffirmed the Kantian belief that human beings are ends in themselves and maintained that we should always concentrate on attainable goals rather than distant and elusive ones.

Key words: *liberalism, democracy, agonical liberalism, ethical realism, positive liberty.*

К. Tryma

Рецензія надійшла до редакції 25.05.2014 р.